

Lichenen op de Portugees Israelietische Begraafplaats te Ouderkerk a/d Amstel

A. Aptrout & L. Spier

The ancient (since 1614) jewish cemetery at Ouderkerk a/d Amstel (serving Amsterdam) was visited upon request to assess the value of the lichen vegetation. It proved to be rather species-poor, but the vegetation was very well developed with *Aspicilia calcarea*, *A. contorta*, *Caloplaca coronata*, *C. flavescens*, *Catillaria lenticularis*, *Lecanora albescens* and *Verrucaria nigrescens* together completely covering most (hard limestone) graves. *Lecanora horiza* was common on vertical surfaces. The rarest species was *Rinodina bischoffii*, for which it is the second record from the country.

Onlangs kreeg de werkgroep het verzoek om de oude graven op de Portugees Israelietische Begraafplaats te Ouderkerk a/d Amstel op lichenen te inventariseren. Er zijn namelijk plannen om deze vaak cultuur-historisch belangrijke monumenten een opknappbeurt te geven. Men had echter geen beeld van de natuur-historische waarden van deze begraafplaats, die daarom ook op mossen en hogere planten bekeken wordt.

Deze al uit 1614 daterende begraafplaats van de Spaans-Portugese Sefardiem gemeenten Beth-Jahacob en Newé-Sjalom te Amsterdam is vermoedelijk gesticht op de terreinen van het oude slot (de stins) van de Heren van Aemstel te Ouderkerk, dat al in 1204 door de Kennemers in een oorlog is verwoest. De begraafplaats is beroemd om haar kunstig gebeeldhouwde zerken en de vele bekende joden die hier hun laatste rustplaats vonden. Het is een bron van inspiratie geweest voor Jacob Ruysdael (1628-1682), maar ook voor tegenwoordig minder bekende kunstenaars als R. de Hooghe en A. Blotelingh (Zwaan, 1971 & 1984).

Het grootste probleem op dit moment is het wegzakken van complete graven in de weke

veenbodem. Een aantal is al onder het maaiveld verdwenen en alleen nog te herkennen aan een vegetatie met minder diep wortelende planten. Verder zijn de meeste monumenten rijkelijk met korstmossen begroeid, die echter de teksten onleesbaar maken en de steen aantasten. Door onderzoek probeert men tot een verantwoorde afweging te komen welke graven wel en welke niet schoongemaakt mogen worden. De meeste historisch belangwekkende graven zijn al enkele jaren met plastic zeilen afgedekt. Hieronder zijn de korstmossen al grotendeels dood gegaan.

De zerken bestaan grotendeels uit één horizontale plaat harde kalksteen die rust op een muurtje van baksteen. Soms zijn er wat schuine of verticale vlakken van harde kalksteen. Enkele graven zijn van marmere. De meeste grafstenen zijn grotendeels bedekt met een vrij soortenarme, maar wel zeer weelderig en zuiver ontwikkelde vegetatie van *Aspicilia calcarea* (wit), *A. contorta* (grijs), *Caloplaca coronata* (oranje), *C. flavescens* (geel), *Catillaria lenticularis* (donkerbruin), *Lecanora albescens* (lichtbruin) en *Verrucaria nigrescens* (zwart).

Op verticale stenen, zowel op baksteen als op kalksteen, was vaak *Lecanora horiza* aanwezig. Op één gebarsten graf groeide *Toninia aromatica* in de groeven. De zeldzaamste vondst was *Rinodina bischoffii*, die groeit op één van de oudste graven, het graf het dichtst bij de ingang. Deze laatste soort komt verder in Nederland voor zover bekend alleen voor op de Bemelerberg.

Bijzonder opvallend bij de inventarisatie was de afwezigheid van gewone nitrofiële soorten als *Phaeophyscia orbicularis* en *Physcia caesia*, die elders in Nederland op kerkhoven vaak in grote hoeveelheden aanwezig zijn. Ook van *Physcia tenella* en *Xanthoria parietina* werden slechts kleine stukjes gevonden.

Figuur 1

'Een goed overzicht van de vaak kunstig gebeeldhouwde graven op de Portugees Israëlitische begraafplaats werd ons nagelaten door R. de Hooghe, die dit beeld van deze dodenakker te Ouderkerk circa 1700 voor ons vastlegde' (Zwaan 1971).

Literatuur

Zwaan, J. 1971. Ouder-Amstel zoals het was.

Repro-Holland, Alphen a/d Rijn.

Zwaan, J. 1984. Amstelland. Een Hoogheemraad schap in Kaart en Beeld. Canaletto, Alphen a/d Rijn.

Soortenlijst

Alle vondsten zijn gedaan op graven van de Portuges Israëlietische Begraafplaats te Ouderkerk a/d Amstel, coord. 122/478, door A. Aptroot, T. de Meij & L. Spier, 3 april 1995.

(b = baksteen; k = harde kalksteen (carbonische stinkkalk); m = marmer)

<i>Aspicilia calcarea</i>	k,m
<i>A. contorta</i>	k
<i>Buellia aethalea</i>	b
<i>B. punctata</i>	b
<i>Caloplaca chlorina</i>	k
<i>C. citrina</i>	k,b,m
<i>C. coronata</i>	k,b,m
<i>C. decipiens</i>	k
<i>C. flavescens</i>	k,b
<i>C. flavocitrina</i>	k
<i>C. flavovirescens</i>	k
<i>C. lithophila</i>	k,m
<i>C. saxicola</i>	k
<i>C. velana</i>	k
<i>Candelariella vitellina</i>	b
<i>Catillaria lenticularis</i>	k,m

<i>Diploicia canescens</i>	b
<i>Diplotomma ambiguum</i>	b
<i>Lecania erysibe</i>	k
<i>L. rabenhorstii</i>	k,m
<i>Lecanora albescens</i>	k,m
<i>L. campestris</i>	b
<i>L. dispersa</i>	k,b,m
<i>L. hageni</i>	k
<i>L. horiza</i>	k,b
<i>L. muralis</i>	b
<i>Lecidea erratica</i>	b
<i>Lecidella scabra</i>	b
<i>L. stigmatea</i>	k,b
<i>Lepraria lobificans</i>	b
<i>Physcia tenella</i>	b
<i>Psilolechia leprosa</i>	b
<i>P. lucida</i>	b
<i>Rinodina bischoffii</i>	k
<i>R. gennarii</i>	m
<i>Scoliciosporum umbrinum</i>	b
<i>Toninia aromatica</i>	k
<i>Trapelia coarctata</i>	b
<i>Verrucaria calciseda</i>	k,m
<i>V. glaucina</i>	k,b
<i>V. macrostoma</i>	k
<i>V. maculiformis</i>	k,m
<i>V. muralis</i>	b,k,m
<i>V. nigrescens</i>	k,b
<i>Xanthoria calcicola</i>	b
<i>X. parietina</i>	k,m